

Δημήτρης Κιτσούλης (με τη συνεργασία της Εύας Νικολαΐδου), «Εισαγωγή»
(για το έργο *Διήγησις εξάιρετος Βελθάνδρου του Ρωμαίου*)

Η *Διήγησις εξάιρετος Βελθάνδρου του Ρωμαίου* ή *Βέλθανδος και Χρυσάντζα*, όπως είναι ευρύτερα γνωστή, είναι μία από τις πέντε (βασικές) δημώδεις ερωτικές μυθιστορίες που γράφτηκαν μεταξύ 13ου και 15ου αιώνα. Συγκριτικά με τις υπόλοιπες, έχει μεσαία έκταση – 1348 στίχους που είναι συνθεμένοι στον δημοφιλή δεκαπεντασύλλαβο, χωρίς ομοιοκαταληξία– και παρουσιάζει σχετικά απλή πλοκή.

Η υπόθεση περιστρέφεται γύρω από τον ομώνυμο ήρωα που, εξαιτίας της δυσμένειας του πατέρα του, βασιλιά Ροδόφилου, ξενιτεύεται μαζί με τρεις συντρόφους του στα μέρη της Ανατολής αναζητώντας την περιπέτεια. Κατά τη διάρκεια των περιπλανήσεών του στην περιοχή της Ταρσού, παρατηρεί τυχαία μέσα σε ένα ποτάμι να λάμπει ένα φλογερό αστέρι. Ακολουθώντας τις πηγές του ποταμιού, καταλήγει στην επικράτεια του Έρωτα, το Ερωτόκαστρον. Κατά την περιδιάβασή του στα θαυμαστά πράγματα του Ερωτόκαστρου, δοκιμάζει μεγάλη έκπληξη αλλά και τρόπο, λόγω μιας επιγραφής που προφητεύει τη συνάντηση και τον έρωτά του με τη Χρυσάντζα, κόρη του βασιλιά της Αντιόχειας. Ξαφνικά, ένα βράδυ τον επισκέπτεται ο Έρωτας ως αγγελιοφόρος και τον ενημερώνει ότι τον ζητά ο βασιλιάς των Ερώτων να παρουσιαστεί μπροστά του. Ο βασιλιάς τού αναθέτει να γίνει κριτής σε διαγωνισμό ομορφιάς μεταξύ σαράντα γυναικών, επιλέγοντας στο τέλος μόνο μία στην οποία και θα δοθεί το *τρίκλωνο βεργί* (ένα σκήπτρο). Αναλαμβάνει το έργο του και μάλιστα είναι ιδιαίτερα αυστηρός και δηκτικός απέναντι σε όσες γυναίκες απορρίπτει. Στην τελική επιλογή, ανάμεσα σε τρεις κοπέλες προκρίνει τη μία που θεωρεί αψεγάδιαστη. Ξαφνικά, όλα εξαφανίζονται και νομίζει ότι βρισκόταν σε όνειρο. Αναζητώντας την κοπέλα αυτή, τελικά φτάνει στην Αντιόχεια, όπου πιάνεται αιχμάλωτος του βασιλιά της χώρας. Όταν συναντά την κόρη του βασιλιά, αναγνωρίζει στο πρόσωπό της την κοπέλα που είχε επιβραβεύσει με το βεργί, ενώ αναπτύσσεται ένας αμοιβαίος έρωτας μεταξύ των δύο νέων. Για δύο χρόνια διατηρούν τη σχέση τους κρυφή· τελικά, συλλαμβάνονται και η Χρυσάντζα υποστηρίζει ότι ο Βέλθανδρος είναι ερωτευμένος με τη θεραπαινίδα της, τη Φαιδροκάζα, που πείθεται να

συνάψει λευκό γάμο με τον Βέλθανδρο. Οι δύο ήρωες αποφασίζουν να δραπετεύσουν μαζί με τους τρεις ακόλουθους του Βέλθανδρου και τη Φαιδροκάζα. Φτάνοντας στη θάλασσα, συναντούν το καράβι που είχε στείλει ο μετανιωμένος πατέρας του Βέλθανδρου προς αναζήτηση του γιου του. Στη διάρκεια του ταξιδιού, ωστόσο, ξεσπά καταιγίδα και οι σύντροφοί τους πνίγονται, ενώ οι δύο ερωτευμένοι νέοι χωρίζονται, αγνοώντας ο ένας την τύχη του άλλου. Στο τέλος, συναντώνται και η αφήγηση ολοκληρώνεται –σύμφωνα με τις συμβάσεις του είδους– με happy end, δηλαδή την επιστροφή στη χώρα του Βέλθανδρου, τη στέψη του ως βασιλιά και τον γάμο τους.

Το κείμενο σώζεται σε ένα μοναδικό χειρόγραφο, το Parisinus gr. 2909 της Εθνικής Βιβλιοθήκης του Παρισιού· ο κώδικας αυτός χρονολογείται αόριστα στον 16ο αιώνα και, πέρα από τον *Βέλθανδρο*, που παραδίδει μάλλον σε μεταγενέστερη διασκευή, περιέχει και άλλα δημόδη λογοτεχνικά κείμενα της εποχής. Σύμφωνα με τον Χατζηγιακουμή (1977, 215), το έργο αυτό δεν γνώρισε ποτέ μεμονωμένο εκδοτικό ενδιαφέρον, όπως έγινε με τις άλλες δύο πρωτότυπες δημόδεις μυθιστορίες, τον *Λίβιστρο* και τον *Καλλίμαχο*. Πραγματικά, για μεγάλο διάστημα ο *Βέλθανδρος* συμπεριλαμβανόταν μόνο σε σύμμεικτες εκδόσεις σημαντικών μελετητών –ξεχωρίζουν εκείνες του Legrand (1880) και του Κριαρά (1955)–, ωστόσο σχετικά πρόσφατα κυκλοφόρησε μια αυτοτελής δίγλωσση έκδοση, με μετάφραση στα ισπανικά (Egea 1998). Πάντως, τα ανθολογούμενα αποσπάσματα εδώ παρατίθενται με βάση την έκδοση της Cuperne (1995), η οποία περιέχει και άλλες ερωτικές μυθιστορίες της περιόδου.

Η ανωνυμία του αποτελεί ασφαλώς ακανθώδες πρόβλημα, εντούτοις είναι κοινό χαρακτηριστικό ανάμεσα στα έργα του είδους (και της εποχής). Επίσης, δεν μπορεί να προσδιοριστεί με ασφάλεια ο χρόνος σύνθεσής του, για τον οποίο δεν υπάρχει ομοφωνία ανάμεσα στους μελετητές. Οι παλιότερες απόψεις παρουσιάζουν μεγάλες αποκλίσεις μεταξύ τους (σύννοσή τους βλ. στο Κριαράς 1955, 95-96). Σήμερα προκρίνεται από τους περισσότερους η τοποθέτηση της αρχικής σύνθεσης του έργου στον 14ο αιώνα (Λεντάρη 2007, 272), ενώ η πρόταση μιας πρωιμότερης χρονολόγησης πριμοδοτεί το τελευταίο τέταρτο του 13ου αι., μεταξύ 1270-1290 (Αγαπητός 1993, 97-134). Εξάλλου, οι γνώμες δίστανται αναφορικά και με την προέλευσή του· δίχως να έχει αναγνωριστεί με σιγουριά κάποιος τόπος,

Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ, MIS:296442 Π 4.3.7: «Πρόσθετο ψηφιακό υλικό για τη διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας: Ψηφιοποίηση Αρχείου Γεωργακά.»
Δημήτρης Κιτσούλης (με τη συνεργασία της Εύας Νικολαΐδου), «Εισαγωγή»
(για το έργο *Διήγησις εξαίρετος Βελθάνδρου του Ρωμαίου*)

οι περισσότεροι ερευνητές αποφαινόμενοι ότι το έργο γράφτηκε σε κάποια περιοχή που βρισκόταν υπό φραγκική κυριαρχία, όμως πιθανότητες αποδίδονται και στην Κωνσταντινούπολη (Λεντάρη 2007, 272· Αγαπητός 2004, 133).

Συναφής με το τελευταίο πρόβλημα είναι ο γενικός χαρακτήρας –βυζαντινός/ελληνικός ή δυτικός– του έργου. Οι παλιότερες απόπειρες αναζήτησης ενός δυτικού πρότυπου, οι οποίες έμειναν αναπόδεικτες (Λεντάρη 2007, 272), δεν σημαίνουν την απουσία δυτικών επιδράσεων, ενίοτε σημαντικών, ειδικά στη διττή δομή (περιπέτεια-έρωτας) της δράσης (Beaton 1996, 161-162), καθώς και σε επιμέρους στοιχεία, π.χ., τον εξελληνισμό ή έστω τη διπλή προέλευση των ονομάτων των ηρώων (βλ. Κριαράς 1955, 97-98). Παρ' όλα αυτά, οι δυτικές οφειλές δεν πρέπει να υπερτονίζονται, αφού στον *Βέλθανδρο*, όπως και στις υπόλοιπες μεσαιωνικές ερωτικές μυθιστορίες, συγχωνεύονται στοιχεία ποικίλης προέλευσης: ανατολικά, δυτικά, λόγια και λαϊκά (Παρίσης Ι. & Παρίσης Ν. 2010, 84-85) – η αναλογία κάθε φορά ποικίλλει, ανάλογα με την ιδεολογία και την προέλευση του συγγραφέα. Μάλιστα, ειδικά όσον αφορά στις πρωτότυπες και όχι τις διασκευασμένες συλλήψεις (*Ιμπέρριος*, *Φλώριος*), το βυζαντινό και εν γένει ελληνικό πολιτισμικό υπόβαθρο παίζει το σημαντικότερο ρόλο, καθώς σ' αυτές εντοπίζονται τα ίχνη μιας μακρόχρονης παράδοσης που ανάγεται, μέσω των ομόθεμων έργων της κομνήνειας περιόδου (12ος αι.), στα ελληνιστικά μυθιστορήματα (Λεντάρη 2007, 335-336). Δεν είναι, άλλωστε, άσχετο ότι η έρευνα έχει επανειλημμένα υπογραμμίσει τις αξιοσημείωτες θεματικές, γλωσσικές και υφολογικές ομοιότητες με τις μυθιστορίες του *Λίβιστρο* και του *Καλλίμαχου*.

Συνοψίζοντας, θα λέγαμε ότι ο *Βέλθανδρος* παρουσιάζει αρκετές ομοιότητες, αλλά και διαφορές, με την προγενέστερη και σύγχρονή του μυθιστορ(ημα)τική παραγωγή. Ότι τον διαφοροποιεί είναι η σχεδόν παντελής απουσία παραμυθικών μοτίβων, το εντονότερο επικό/ήρωικό ύφος και, πάνω απ' όλα, το τονισμένο βυζαντινό (και ακριτικό) χρώμα, χάρη στις συχνές ιστορικές/τοπογραφικές αναφορές και την υπογράμμιση –ακόμα και στον τίτλο του– της γηγενούς, «ρωμαϊκής» ταυτότητας του ήρωα, σε αντίστιξη με την ετερότητα των άλλων (Αγαπητός 1993, 119-121). Κατά τ' άλλα, αποτελεί μια συναρπαστική ερωτική διήγηση που συμπυκνώνει, σε οικονομικότερη πλοκή, τις βασικές αρετές των σύγχρονών του ομοειδών

Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ, MIS:296442 Π 4.3.7: «Πρόσθετο ψηφιακό υλικό για τη διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας: Ψηφιοποίηση Αρχείου Γεωργακά.»
Δημήτρης Κιτσούλης (με τη συνεργασία της Εύας Νικολαΐδου), «Εισαγωγή»
(για το έργο *Διήγησις εξαίρετος Βελθάνδρου του Ρωμαίου*)

κειμένων: ρέουσα αφήγηση, βασισμένη αρκετά συχνά σε στοιχεία προφορικού ύφους (Αγαπητός 1993, 118), περιπετειώδη υπόθεση, επαρκή δεξιότητα στη χρήση του εθνικού στίχου, δηλαδή του δεκαπεντασύλλαβου. Επιπλέον, το κείμενο χαρακτηρίζεται από περιγραφική δύναμη, ειδικά στην περίπτωση των φυσικών εικόνων (Κριαράς 1955, 98-99). Κάποιες αδυναμίες, όπως η άτεχνη ενσωμάτωση του μαγικού/υπερφυσικού στοιχείου στην πλοκή (Κριαράς 1955, 99), δεν μειώνουν τη γλωσσική, ιστορική και αισθητική αξία της συγκεκριμένης μυθιστορίας, η οποία ρίχνει περισσότερο φως στις λογοτεχνικές προτιμήσεις του αναγνωστικού/ακροαματικού κοινού της εποχής στη Δύση και, κυρίως, στην Ανατολή.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Αγαπητός 1993

Παναγιώτης Α. Αγαπητός, «Η χρονολογική ακολουθία των μυθιστορημάτων *Καλλίμαχος, Βέλθανδρος και Λίβιστρος*», *Αρχές της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Πρακτικά του Δεύτερου Διεθνούς Συνεδρίου Neograeca Medii Aevi, Βενετία 7-10 Νοεμβρίου 1991*, τ. 2, επιμ. Νικόλαος Μ. Παναγιωτάκης, Ελληνικό Ινστιτούτο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών, Βενετία 1993, σ. 197-234.

Αγαπητός 2004

Παναγιώτης Α. Αγαπητός, «Από την Περσία στην Προβηγγία: ερωτικές διηγήσεις στο ύστερο Βυζάντιο», *Το Βυζάντιο και οι απαρχές της Ευρώπης*, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Αθήνα 2004, σ. 119-153.

Beaton 1996

Roderick Beaton, *Η ερωτική μυθιστορία του ελληνικού Μεσαίωνα*, μτφρ. Νίκη Τσιρώνη, Ινστιτούτο του Βιβλίου-Α. Καρδαμίτσα, Αθήνα 1996.

Κριαράς 1955

Εμμανουήλ Κριαράς (επιμ.), *Βυζαντινά ιπποτικά μυθιστορήματα* [Βασική Βιβλιοθήκη, 2], Αετός, Αθήνα 1955, σ. 87-196.

Λεντάρη 2007

Τίνα Λεντάρη, «*Βέλθανδρος και Χρυσάντζα (Διήγησις εξαίρετος Βελθάνδρου του Ρωμαίου)*», *Λεξικό νεοελληνικής λογοτεχνίας. Πρόσωπα, έργα, ρεύματα, όροι*, Πατάκης, Αθήνα, σ. 272-273.

Παρίσης Ι. & Παρίσης Ν. 2010

Ιωάννης Παρίσης & Νικήτας Παρίσης, *Λεξικό λογοτεχνικών όρων*, ΟΕΔΒ-Πατάκης, Αθήνα 2010, σ. 84-85.

Χατζηγιακουμής 1977

Μανόλης Κ. Χατζηγιακουμής, *Τα μεσαιωνικά δημόδη κείμενα: συμβολή στη μελέτη και στην έκδοσή τους*, Τύπ. Μυρτίδη, Αθήνα 1977, σ. 213-249.